

Stef van den Hof

De Angelus Novus

Stef van den Hof vertelt het verhaal achter de *Angelus Novus* die de omslag van deze *Groniek* siert.

‘Er bestaat een schilderij van Klee dat *Angelus Novus* heet. Daarop staat een engel afgebeeld die eruitziet als stond hij op het punt zich te verwijderen van iets waar hij naar staart. Zijn ogen zijn opengesperd, zijn mond staat open en zijn vleugels zijn uitgespreid. Zo moet de engel van de geschiedenis eruitzien. Hij heeft het gelaat naar het verleden toegekeerd. Waar voor *ons* een aaneenschakeling van gebeurtenissen verschijnt, ziet *hij* één grote catastrofe die onafgebroken puinhoop op puinhoop stapelt en ze hem voor de voeten smijt. Hij zou wel willen stilstaan, de doden wekken en het verpletterde samenvoegen. Maar een storm waait uit het paradijs die in zijn vleugels blijft hangen en zo sterk is, dat de engel ze niet meer kan sluiten. Die storm drijft hem onstuitbaar de toekomst in, die hij de rug toekeert, terwijl de puinhoop vóór hem tot de hemel rijst. Wat wij de vooruitgang noemen is *die* storm.’

Dit is de negende these uit de laatste van Walter Benjamins (1892-1940) min of meer afgeronde teksten, *Über den Begriff der Geschichte* (1940). De indringende geschiedopvatting die Benjamin hier schetst heeft de vernietigende storm der vooruitgang meer dan overleefd – het heeft zich gegrift in de twintigste-eeuwse geschiedschrijving en filosofie. In zekere zin kan Benjamin zelf als een slachtoffer van de door hem beschreven storm beschouwd worden. Hij schreef het genoemde essay naar aanleiding van het duivelspact tussen Hitler en Stalin, in het jaar dat tevens zijn stervensjaar zou worden. Achterna gezeten door zijn landgenoten pleegde Benjamin op 27 september 1940 zelfmoord aan de Frans-Spaanse grens. De (waterverf)tekening van Klee, gemaakt in 1920, die hij reeds in 1921 verwierf en die hij als een zeer dierbaar bezit koesterde, had hij veilig achtergelaten in de Parijse Bibliothèque Nationale. Gedurende zijn professionele leven moest Benjamin steeds blijven vechten voor sociale en intellectuele erkenning; en de tijd waarin hij leefde gaf natuurlijk als geen ander aanleiding tot een catastrofale opvatting van de geschiedenis. Maar meer dan de private en historische omstandigheden was het de merkwaardige combinatie van marxisme en joods messianisme die hem een dergelijke opvatting ingaf. De uit het paradijs geslingerde engel, en de ruïnes en brokstukken waarop hij

terugkijkt, duiden op het onderscheid tussen 'oorsprong' en 'profane tijd', tussen een oorspronkelijke eenheid en de catastrofe van versplintering en onbegrip, waartoe de profane tijd (de geschiedenis) gedoemd is. Onmogelijk kon Benjamin, zelf van joodse afkomst, de geschiedenis zien als daadwerkelijke voorgang, een lineaire, kwalitatieve progressie. De engel lijkt de enige die niet *rücksichtslos* vooruit stormt, de enige die stilstaat bij de vooruitgang die hoogstens voor de 'overwinnaars' vooruitgang kan zijn. Naast de profane tijd is er de messianistische tijd, die bestaat uit kortstondige momenten van herkenning, waarin een beeld uit het verleden zich actueel toont, 'opflitst' en aldus 'gered' kan worden van de storm. Ook deze - toegegeven: enigszins vage - ideeën zette hij uiteen in *Über den Begriff der Geschichte*. Maar reeds in 1922 vatte Benjamin het idee op een tijdschrift te beginnen dat in zou spelen op dergelijke momenten van actualiteit (door hem 'Jetztzeiten' genoemd). Het tijdschrift zou de naam *Angelus Novus* moeten gaan dragen - maar, zo laat zich raden, het is er nooit gekomen.